

Провінціал

Про книгу

Цей роман — про людину, яка присвятила життя збагаченню й про-цвітання Святого престолу й картезіанського ордену. Ім'я її – Дефан. На початку XIV сторіччя він починав кар'єру смиренним послушником у монастирі Шартрез-де-Вільнев, а закінчив її кардиналом й управителем скарбниці папського двору. Саме він створив унікальну фінансову систему, відкривши нові джерела прибутку й заклавши основи сучасної економіки. Він перший почав співпрацювати з банками, «монетизував» віру, заклав основи книготоргівлі, ввів систему безготівкових розрахунків і створив продукти, які принесли світову славу картезіанцям. Хто, наприклад, не чув про знаменитий лікер «Шартрез»? Це теж Дефан! Видатне життя – як велика екзистенційна пригода на межі епохи Відродження.

ОЛЕКСІЙ
ФІЛАНОВСЬКИЙ

ПРОВІНЦІАЛ

ФАБУЛА
ВИДАВНИЦТВО

Олексій Філановський

ПРОВІНЦІАЛ

Роман

Видавництво «Фабула»
2021

О. Філановський, 2021

© О. Журенко, пер. з рос., 2021

© «Фабула», 2021

© Видавництво «Ранок», 2021

ISBN 978-617-522-011-5 (epub)

Усі права збережено.

Жодна частина даної книжки не може бути відтворена в будь-якій формі без письмового дозволу власників авторських прав.

Електронна версія створена за виданням:

Філановський Олексій

Ф55 Провінціал. Роман. — Харків : Вид-во «Ранок» : «Фабула», 2021.
— 432 с.

ISBN 978-617-09-7030-5

Цей роман – про людину, яка присвятила життя збагаченню й процвітанню Святого престолу й картезіанського ордену. Ім'я її – Дефан. На початку XIV сторіччя він починав кар'єру смиреним послушником у монастирі Шартрез-де-Вільнев, а закінчив її кардиналом й управителем скарбниці папського двору. Саме він створив унікальну фінансову систему, відкривши нові джерела прибутку й заклавши основи сучасної економіки. Він перший почав співпрацювати з банками, «монетизував» віру, заклав основи книготоргівлі, ввів систему безготівкових розрахунків і створив продукти, які принесли світову славу картезіанцям. Хто, наприклад, не чув про знаменитий лікер «Шартрез»? Це теж Дефан!

Видатне життя — як велика екзистенційна пригода на межі епохи Відродження.

УДК 82-311.6

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо- і відеокасет, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне

переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Книга містить криптографічний захист, що дозволяє визначити, хто є джерелом незаконного розповсюдження (відтворення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

Провінціал (від лат. *Provincia*) — житель провінції, тобто території за межами столиці.

Провінціал (від фр. *Provence* і окс. *Provença*) — уродженець Провансу, історичної області на південному сході Франції.

Провінціал — глава провінції (або окремої конгрегації) чернечого ордену.

Вступ

На подвір'ї обителі грівся на сонці Старий. Ченці, вільні пообідньої пори від праці, вмощувалися віддалік, не наважуючись присісти поруч. Хоча всі знали, що Старий ніколи не виявляє ані злоби, ані роздратування, його, нехай і підсвідомо, боялися навіть ті, кого він напучував.

Чимало братів прагнули потрапити в його «клас» — подалі від вузлуватих мотузяних пасків, важких палиць та інших «стимулів»^{1}, якими пригощають невігласів інші наставники. Тут найсуворішим покаранням було або вигнання з учнівського кола, або відмова висповідати. Старий не надто любив людей: він їх і замолоду цурався, а тепер волів за краще взагалі не помічати тих, хто був не до душі.

І все ж бесіди зі Старим вабили багатьох. Одних заворожувала його мудрість, інші шукали життєвих порад, треті жадали чудес і одкровенень, а хтось — пліток з аристократичних кіл. Час від часу Старий задовольняв їхню цікавість, даючи братії поживу для розуму і приводи для пустопорожньої балаканини.

Але й тоді, коли він занурювався в роздуми, усі пересуди, що точились упівголоса на монастирському подвір'ї, стосувалися його персони. То й не дивно, адже більшість ченців ніколи не полишала стін Шартрезу, і, якби не було Старого, їм лишалося б пліткувати з приводу малозначних монастирських подій. І без того закритий простір їхнього життя обмежував суворий розпорядок, обумовлений орденським статутом.

Лише поодинокі сміливці наважувалися порушити його, за що їх жорстоко карали. І тільки для Старого заборон і обмежень, здавалося, не існувало. Він був оточений ореолом таємниці, а його життя помалу перетворювалося на житіє, тож будь-яка його неканонічна подробиця збурювала незрілі уми.

Ось і зараз молодий послушник поцікавився:

— Невже він і справді кардинал?

— Ні, звісно,— усміхнувся інший,— у кардиналів є червона мантия і наперсне розп'яття: золоте, з рубінами. А де вони?

— Я тут уже п'ятий рік,— гордовито втрутився інший послушник,— і жодного разу кардинальського облачення на ньому не бачив. А мантия... може, десь є. Коли я тільки став новіцієм, до монастиря якось навідалися справжні кардинали — усі в шовках, пихаті, не рівня - нашому...

— І до кого ж вони, по-твоєму, з'явилися, дурнику? — не минув нагоди виявити обізнаність помічник бібліотекаря.— До тебе, чи що? Дефан їх скликав, ось вони і примчали. Книги йому піднесли — Платон, Беда Преподобний, Плотін, травник дивовижний. Я їх потім мало не два роки переписував. Отже, Дефан їм рівня. А те, що мантиї кардинальської не носить, так це тому, що йому всі плаття в особливий спосіб шують. Може, він і вищий за інших кардиналів — недарма ж старі люди кажуть, що, коли наш Папа помер, Дефан ніби його місце заступив, а потім зник...

— Як це — зник? Що значить — заступив? — збуджено загомоніли новіції та молоді ченці. Сказане бібліотекарем не вкладалось у голову, руйнувало освячений століттями устрій.

Але помічник бібліотекаря тільки руками розвів:

— Про це в людей похилого віку питати треба, давно те було.

— А скільки ж років Дефану? Чи правда, що він кінець світу бачив?

Згадавши про страшний тисячний рік, коли небо мусило впасти на землю, але так і не впало, усі осяяли себе хресним знаменням і, немовби побоюючись власної зухвалості, перейшли на чернечу мову жестів.

Але оскільки пальці неспроможні були цілком замінити мову, братії хоч-не-хоч довелося повернутися до роботи. Зачерпнувши води з криниці в центрі подвір'я, монахи потяглися в келії, кузні, майстерні, на городи, у скрипторій, винокурню та інші місця, де кожному належало працювати.

Монастир процвітав. І не тільки завдяки молитвам братії і праці конверзів^{2}. Процвітання насамперед було пов'язано зі Старим. Той вважав, що ченці повинні старанно працювати. Але праця, як і молитва, не мала бути даремною, тому і життя монастиря було влаштоване так, що кожен примножував загальне благо. Шартрез поступово перетворювався на острівець достатку, що виділявся навіть на тлі блискучого Авіньйону. Однак мало хто з мешканців монастиря цілком усвідомлював, що майже все тут робили за словом Дефана, і навіть уклад монастиря, що лише зовні зберіг ознаки належності до картезіанського ордену,— також його заслуга. І справді, життя в монастирі Шартрез, що в містечку Вільнев поблизу Авіньйону, докорінно відрізнялося від життя в інших чернечих громадах ордену.

Недарма орденські візитатори, які щорічно приїжджали до Вільнева, надвечір першого дня перебування в монастирі збиралися в залі трапезної і, виявляючи глибоку стурбованість, просили настоятеля надіслати їм для співбесіди камерарія, келаря, бібліотекаря і кількох братів на додачу.

Уранці Дефан чемно пропонував гостям провести годину-другу в його товаристві, а потім разом з візитаторами здійснював повний обхід монастиря, перериваючись лише для молитви і трапези. Під час цієї прогулянки він говорив без угаву — все тим же приятним, але почасти глузливым тоном.

Бесіди зі Старим неабияк вражали гостей, змушуючи їх замислитися.

Дефан знав, як підважити зашкарублі уявлення, що глибоко укорінилися в головах братів, і не вдавався до богословської казуїстики, а лише зрідка, немовби мимохіть, пригадував якийсь доречний рядок або стих Писання. Адже євангелісти, записуючи на

пергаменті те, що зберегла людська пам'ять про життя рятівника, не дуже дбали, чи будуть зрозумілі їхні слова людям, яким доведеться жити через тисячоліття.

У результаті устрій Вільневської обителі, що, на перший погляд, суперечив статуту Святого Бенедикта, починав здаватися візитаторам сповненим божественної благодаті.

Брати, які вирощували на аптекарському городі дурман, блекоту та інше мерзенне зілля, лише наслідували приклад праотця Ноя, який відкрив як добру, так і згубну природу виноградної лози. Це, побіжно зазначав Дефан, учить нас, що в кожній рослині слід відрізнити погану сторону від корисної, а відрізнивши, вживати на благо ближнього. Брати, що працювали з ретортами й тиглями, спочатку здавалися гостям безсумнівними чаклунами. «Але невже,— дивувався Дефан,— вам невідомо, як сам Спаситель перетворював воду на вино, а Мойсей уразив фараона жезлом, що обернувся на змію? Ці брати пізнають перетворення матерії, плоті всього суцього, але не закликають духів, не читають заклинань — тільки молитви. Господь благословляє такі заняття, бо вони примножують знання».

— Але навіщо стільки переписувачів у скрипторії? — дивувалися гості.— У нашому монастирі їх троє, і вони чудово встигають копіювати Євангелія і праці отців Церкви. Але що ми бачимо тут? Арістотель, Софокл, Арістофан, Вергілій... Творці цих книг — язичники, чи не так, високоповажний Дефане?

— Брати, чи знали ви мого батька? — несподівано запитував Старий.

— Звісно, ні.

— Він служив ордену госпітальєрів і впав із мечем у руці і вірою в серці, захищаючи прочан від невірних.

— Нехай спочиває у світі вічному. Але ці книги...— нетерпляче перебивав хтось із візитаторів, вирішивши, що логіка Дефана збилася на манівці.

— Мій батько,— твердо продовжував Дефан,— бився з невірними не один десяток років і досконало вивчив їхні вірування і забобони. Крім іншого, він згадував про те, що прихильники Аллаха всюди знищували книги, посилаючись на те, що в одних написано те, що вже є в Корані, отже, ці книги не приносять користі, а інші говорять про те, чого в Корані немає, і вони, безумовно, шкідливі. Зараз я почув від вас, брати, те, що колись мій батько чув від невірних. Може, й ви шануєте Аллаха?

Сторопілі гості перелякано презиралися. До того ж підстави занепокоїтися справді були: тільки-но сам Дефан — один із найвпливовіших людей в ордені — прямо звинуватив їх у злісній єресі. І зробив це, спираючись на їхні власні слова, сказані без примусу.

Утім, Старий не намагався залякати візитаторів. Він ставив перед собою іншу мету — долучити їх до порядку, встановленого у вільневському монастирі. Пішовши з політичної сцени, він узявся обережно реформувати зсередини картезіанський орден, відомий своєю непохитною суворістю ще від часів Бруно Кельнського^{3}. І тепер Вільнев — найбільш незвичайна і, завдяки зусиллям Дефана, найбільш успішна громада в ордені — був прикладом і для капітулу, і для настоятелів інших монастирів.

Бідність, слухняність і стриманість — три обітниць, на яких ґрунтувалося західне чернецтво,— у Вільневі завдяки Дефану змінилися догматом повноцінного життя і праці на славу Господа. Так, ченці обителі не знали жінок, але й не катували плоть подібно до давніх аскетів, не носили власяницю і вериги, що спричиняли безглузді муки і не давали користі ближнім. Ченці не мали земних багатств, але й не вживали кепського хліба і кислого пива, від якого здуває живіт і з'являються виразки на ногах. Брати не тільки ревно молилися, а й учили Писання під керівництвом досвідчених наставників. Їхню віру зміцнювали не тільки богословські, а й натурфілософські знання.

Візитатори — їх обирали серед найбільш освічених і обізнаних братів-священників — не могли не спокуситися. Виховані в догматичній

суворості, вони, втім, мислили ширше, ніж звичайні монахи. Адже їхнім обов'язком було не тільки оцінювати стан громади, яку інспектували, а й підшукувати людей, що в майбутньому увійдуть в еліту ордену. Стати візитатором могла тільки людина виняткових здібностей, а таким людям умовності чернечого життя здебільшого затісні. Вони рідко зізнавались у цьому навіть собі, але слова Дефана, як і все побачене у Вільневі, змушували замислитися...

Монастирське подвір'я, прогріте вересневим сонцем, поступово спорожніло, а Старий продовжував сидіти, дивлячись прямо перед собою. Цей двір, лава і криниця пов'язували його з юністю. За багато років він змінив свій монастир так, що обитель стала ніби продовженням його самого, віддзеркаленням його думок, властивостей, задумів, поглядів на світ. Тільки двір і криниця лишилися такими ж, як тоді, коли він дев'ятирічним хлопчиком уперше опинився в стінах Шартрезу...

Дефан народився в Арку, крихітному містечку на півдні Провансу. І якщо Прованс був провінцією, то Арк — провінцією в провінції. Околишні землі Провансу, спопелілого й залитого кров'ю в недавньому минулому, у рік народження Дефана могли вважатися одним із найбільш мирних місць у середньовічній Європі. Протягом півтора десятиліття Арк не страждав через моровицю, сюди не вдиралися завойовники, місто не знало неврожаїв і великих пожеж.

Інакше кажучи, у кінці 1284 року, коли матінка Дефана готова була явити світові первістка, аркські провінціали благоденствували — у ті буремні часи щиро раділи, коли не траплялися ніякі лиха.

Для жителів невеликих містечок головною загрозою завжди залишалися не зливи та посухи, а раптові набіги розбійницьких орд — злісних єретиків-катарів або тих, хто йшов відвоювати Гроб Господній. Не від кого не було порятунку, удачею вважали втратити майно, зберігши життя.

Багаті й укріплені міста могли захиститися від розбійницьких зграй. А люди того ж Авіньйону й околиць ховалися від набігів хижого наброду

за товстими стінами, здолати які було геть не просто. Однак саме існування квітучих і багатолюдних торговельних міст притягувало іншу небезпеку. До них, як оси на мед, злітали шляхетні завойовники зі своїми арміями, посиленими добірними загонами найманців. Барони й герцоги вбачали у великих містах лише джерело наживи і в гонитві за нею не зупинялися ні перед чим.

Сьогодні будь-хто знає, що чимало великих міст своїм процвітанням зобов'язані вдалому вибору місця для початкового поселення. Гирла річок, морські узбережжя зі зручними гаванями, перехрестя торгових шляхів — усе це сприяло збільшенню населення і збагаченню. І, звісно,— одвічний потяг людей торгувати, обмінюватися, отримувати щось необхідне, а часом і нове, ніколи не бачене, замість того, що створено або вирощено власноруч.

Ринки і ярмарки, які залучали купців, забезпечували місту постійне надходження товарів і грошей. Частина цього потоку спрямовувалася далі, у глиб країни, але чимало осідало і в міських стінах у вигляді мит, сплати за торг, постій, проживання і всілякі задоволення. Завдяки цьому місто росло, розширювалося, ставало успішнішим.

Однак так було не завжди. Коли замість відповідальності й віри в майбутнє виникало відчуття неминучого кінця, люди втрачали будь-яку опору і навіть ті цінності, що, здавалося б, навіки вкарбовані в уми церквою. А люди без цінностей, як відомо, спроможні на будь-який злочин.

Опинитися в такі часи у вирі подій — не благо, а справжнісіньке прокляття. Бо ж за тих умов володіння бодай чимось суттєвим — пряма загроза для життя. Від непроханих гостей не захистять заповори й міські стіни. Не врятує і молитва, хоча дехто вважає її дієвим засобом.

Коли осередки багатства й культури перетворюються на осередки напруженості і страху, набагато безпечніше залишатися провінціалом — тим, хто волею випадку опинився подалі від грізних подій. Саме там дістають спокій не тільки тлінні тіла, але й безсмертні душі...

Водночас уродженці Провансу були в той час чи не найбільш амбітними і честолюбними людьми у світі. Вони всерйоз вважали, що можуть навчити будь-кого чому завгодно, а в усіх благородних мистецтвах, науках і ремеслах їм немає рівних.

Деякі підстави для цього були. Провансальську лірику знали в усіх куточках Європи — любовні пісеньки, складені в Провансі, виспівували всі: і юні дворяни, і суворі воїни, і навіть вгодовані купчики.

Популярність провансальської любовної поезії надала мешканцям цього регіону ще одну перевагу. Провансальська, вона ж окситанська, мова стала в тогочасній Європі «мовою кохання» — витонченою і звабливою. Кожен, хто знав її, міг сподіватися на увагу дам.

Навіть легендарний праведник і уродженець Умбрії Джованні Бернардоні дістав своє знамените прізвисько тільки тому, що знав провансальську і замолоду зажив слави найкращого в Ассізі виконавця балад. Приятелі охрестили його «французом», або, на італійський манер, Франциском, і під цим ім'ям він дістав святість і заснував орден, слава якого в інші часи затьмарювала славу папського двору.

Але навіть без цього Дефан, істинний провансалець, був упевнений, що будь-хто з його земляків набагато надійніший за бургундця, гасконця і вже поготів за якогось легковажного шампанця. Басків, каталанів, лангобардів і жителів околиць Медіолану навіть не брав до уваги.

Коли ж під час одного з візитів до Клюні^{4} Дефану несподівано запропонували змінити посаду авіньйонського камерарія на звання провінціала Галлії (в ордені сподівалися за його підтримки стати першою конгрегацією при папському дворі), він, шанобливо усміхнувшись, нагадав, що народився в Арку, виріс у Вільневі-де-Авіньйон, а значить, і без того провінціал, причому вже досить давно.

Генерал ордену і його радник пан Дюбуа мимоволі оцінили каламбур, який означав тверде «ні», і були змушені відмовитися від задумів, що обіцяли ордену чудові політичні перспективи.

Не можна, однак, сказати, що вони програли. Дефан був не тільки провансальцем, але й відданим картезіанцем, а тому, навіть не обіймаючи високих посад, зміцнював авторитет конгрегації в Авіньйоні^{5}, раз у раз вивищуючи її над іншими.

Останніми роками доля була прихильна до Провансу, хоча за пів століття до народження Дефана весь цей край був щедро политий кров'ю. На благословенну землю, що стала з примхи долі одним із центрів єресей і розколу, налетіли мечі папських легіонів. Ті села, де бодай на день надали притулок підступним єретикам, воїнство під стягами з двома ключами вирізало до останнього жителя. Прованс був спустошений, і хоча різанина обійшла Арк стороною, лавандою і спокоєм тут теж не пахло. Пахло гаром далеких згарищ, мертвою плоттю, близьким голодом і його супутницями — смертоносними хворобами. У ті роки букет знаменитих провансальських вин могли гідно оцінити лише ті, хто осідлав конячок з Об'явлення Іоанна — білу, червону, ворону і чалу.

Здавалося б, усі ці жорстокі лиха позаду. Минули десятиліття відтоді, як тут справляли свої криваві тризни «пастушки»^{6}, катари, вальденси, гуміліати, а потім — безпощадне воїнство Святого Престолу. Проте люди дученто^{7} не вели відліку часу, і «давно» зчаста означало «вчора». Тільки за два-три мирні роки люди поверталися до спокійного життя, протягом п'яти — загоювали рани, а за десять знову робилися безтурботними.

Через два десятки безхмарних років жителі Провансу почали вірити, що мир буде завжди, а всілякі жахи вигадують уїдливі старі для приборкання бездіяльної та легковажної молоді.

Дитя. Арк

Такою була щаслива провінція тієї пори, коли Сід, молодший із синів свого батька, без шансів на спадщину та після довгих поневірянь Європою, повернувся до рідного Провансу, де знайшов дружину, спорудив будинок і посадив оливковий гай.

За кілька років, коли молоді оливи принесли перші плоди, Анна народила йому сина. Сід ще до народження назвав дитя Дефаном^{8}, сподіваючись, що той виявиться хлопчиком і з часом стане справжнім захисником для матері, братів і сестер, а можливо, і для безлічі інших людей.

Хто, як не Сід, міг достеменно знати про те, що криється за нинішньою безтурботністю Провансу? Однак він сподівався, що хлопчик встигне підрости, допоки його матері справді знадобиться захист. Він звик зазирати наперед, і не дарма його вважали першокласним гравцем у калаху й чатурангу — іграх, які вимагали вміння передбачати ходи суперника. Не раз йому вдавалося вберегти себе і своїх людей від біди, розгадавши плани ворога.

Річ не тільки в прозорливості. Сід спирався на знання,— а їх у нього завдяки зв'язкам у верхівці ордену госпітальєрів, якому він вірно служив, було чимало,— і цими знаннями він уміло користувався. Сід бачив, як набирає силу дітище Франциска з Ассізі, і розумів, що саме цьому жебручому чернечому ордену судилося зібрати під своїм крилом і примирити з долею маси незадоволених. Франциск був видатною людиною, але вкрай далеким від мирської суєти, про що свідчив хоча б «Собор солом'яних хижок»^{9}. Однак його вельможне оточення, і передовсім Папа Іннокентій, вибудовували на самовідданій вірі і проповіді блаженного з Ассізі велику політику.

Іннокентій був стомлений кривавою і виснажливою боротьбою з численними ересями. Про перемогу не йшлося, папський престол

стрімко втрачав авторитет. Але далекоглядного Іннокентія найбільше турбувало те, що перемога в такому протистоянні не обіцяла вигод.

Він міг винищити єретиків, але, покінчивши з ворогом, схожим на багатоголову гідру, не отримував нічого. У катарів і вальденсів не було власності. У них нічого забрати. Вони розбивали табори і грабували навколишні міста й села. Але все награване або йшло на прожиток цих слуг сатани, або знищувалося. Самі ж вони по собі залишали випалену землю. Папа Іннокентій був готовий битися, але ці війни мали приносити дохід, зміцнюючи могутність Святого Престолу. А що могла дати боротьба з жебраками?

Виснажений багаторічним протистоянням, він шукав виходу з важкої ситуації, і цей вихід з'явився несподівано. Зустріч Франциска з Ассізі і Папи стала не тільки однією з найбільш значущих подій в історії церкви, але й прикладом того, як можна розв'язати задачу, яка здавалася нерозв'язною.

Уперше побачивши явно одержимого, але просвітленого юнака із забезпеченої сім'ї, Інокентій лише роздратовано відмахнувся. Ще б пак: той не тільки розмовляв з тваринами, подібно до царя Соломона, а й вів у край невибагливий спосіб життя. Праведник, який просив про аудієнцію, тхнув так, що цей сморід перевершував усі можливі межі навіть у ті вельми невибагливі часи.

Не дивно, що Іннокентій відправив юнака проповідувати свиням. Той пішов, а повернувшись через деякий час, оголосив, що вчинив так, як велів понтифік. Цією простодушністю він не тільки вразив Папу, а й спонукав до блискучого політичного рішення.

Інокентій несподівано усвідомив, що перед ним знаряддя, послане Богом для вирішення головного завдання його понтифікату — приборкання жебручих орд. Цей блаженний і, ймовірно, незабаром святий мусив зібрати всіх супротивників папства під своїми прапорами, а його беззастережна відданість церкві допоможе утримувати єретиків у покорі.

Слово часом дієвіше за меч і вогонь. Долю Франциска було вирішено. Його ім'ям відтепер назвуть перший із жебручих орденів, який і після смерті блаженного опікуватиметься інтересами Святого Престолу. Шаленство і ненависть до багатства обернуться смиренням. Скажена лють буде приборкана. Жебраки забобонні, але, щоб вони увірували по-справжньому, вмовляння мусили йти з вуст справжнього чудотворця, оточеного ореолом святості. Серед тих, хто належав до верхівки церкви, такої людини не було. Курія — жадібна і продажна — викликала загальну ненависть. Хто, крім цього напівбожевільного, міг звернутися до єретиків?

Через кілька років Іннокентій, мимоволі захоплюючись власною прозорливістю, побачив, як швидко набирає силу орден міноритів — «менших братів» — і як помалу згасають бунти, що охопили Папську область. Він благословив майбутнього святого Домініка, який успішно протистояв спотворенню істинного вчення церкви. Полум'я, яке вирувало в серцях фанатиків, вміло гасилось вогнищами аутодафе — подібно до лісової пожежі за допомогою зустрічного палу. Мінорити ж виконували роль інквізиції у Провансі, Центральній Італії, Венсені й Арлі.

Ось що забезпечило Провансу спокій, і Сід цілком справедливо вважав, що мирними будуть і найближчі роки. Люди славили Бога і, так само як Сід, обробляли землю й ростили дітей.

І все ж пам'ять про те, що будь-коли все може змінитися, була жива. Тому глибшою ставала значущість кожного мирного дня, думки зверталися до прийдешнього, і це дивом робило провансальців вільними. Ось що відрізняло їх від інших сучасників...

Уже в зрілі роки Дефан регулярно навідувався в Арк, де о тій порі жила його сестра з родиною. Спішившись біля рідної домівки, він заходив в обгороджене подвір'я, ніжно вітав сестру й сідав на лаву біля входу. Все тут було пам'ятне мало не з дитинства. Фруктові дерева, втоптана земля, стіл, збитий з дубових плах, на якому все ще виднілися сліди від гарячого посуду,— мати завжди ставила його на одне місце.

Головною в цьому спогаді була мати. Дефан не пам'ятав її слів, але ще жевріла згадка про її усмішки та обійми, у яких не було нічого, крім безмежної любові. Чи була вона красивою? Тепер Дефан не зміг би її описати. Материн образ постійно зникав, і хоча в окремих снах вона являлася йому, але й тоді її обличчя було розмитим, немов у тумані.

Дефан знав: їй ледь виповнилося дев'ятнадцять, коли він народився. Отже, його пам'ять мусила зберігати образ прекрасної молодої жінки. Але мати перебувала поза віком і часом, а її любові вистачало всім. Тому зараз йому гірко було згадувати, як інколи бував жорстокий із нею, а часом і грубий, бо йому хотілося здаватися мужнім і дорослим.

Від цього спогаду очі Дефана мимоволі зволожувалися, він підводився з лави і йшов у сад.

Дерева, усі ці груші, яблуні, сливи, які здавалися величезними за часів його дитинства, нині вже не затуляли небо. Піднявши руку, він міг дотягнутися до плодів, і для цього не треба було дертися по гілках, ризикуючи зламати шию. Плодів було мало, а сухі гілки, яким сонце вже ні до чого, все одно тяглися вгору, і в цій спрямованості було щось глибоко людське — прагнення вивищитися над обставинами й долею.

Він любив лазити по деревах, хоча траплялося, що й падав, одного разу навіть зламав руку. Як усе було насправді, Дефан не пам'ятав, але пам'ять про цю подію зберіг його правий лікоть, який досі не давав руці повністю згинатися.

Зазвичай він видирався якомога вище — щоб листя не заважало бачити черепичні покрівлі Арку і небесну блакить. Навколо висіли найстиглиші плоди, яким діставалося найбільше сонця. Там, під хмарами, на усамітненому зеленому острові, що забезпечував свого єдиного мешканця їжею і спокоєм, він любив уявляти себе богом. Але не відчуженим від земних справ творцем, а діяльним деміургом, що раз у раз втручається в життя маленького провінційного містечка. Він подумки наказував — і люди, які рухалися вулицями, корилися. Цілковито на виконання його волі вони пололи грядки, доглядали за виноградниками, базікали, доїли корів, пили вино, билися, падали,

піднімалися, розмащуючи криваві шмарклі, пленталися в храм, давали худобі корм, складали стіни з дикого каменю, цілувалися — словом, робили все, чим сповнене нехитре повсякденне життя.

Захопившись роллю, він переставав усвідомлювати, коли віддаються його веління — до або після того, як їх виконують містяни. Утім, це не мало жодного значення, адже він якомога краще керував життям Арку.

Гра «в бога» була однією з його улюблених, але Дефан нікому не розповідав про неї, побоюючись викликати невдоволення батьків своїми гріховними фантазіями. Адже він був хорошим, цілком розумним богом, і Арк завдяки його зусиллям процвітав, а тамтешні люди ставали дедалі багатшими.

Цікаво: бавлячись у дитинстві, він уявляв себе богом, натомість життя зробило його помічником того, хто вважався його намісником на землі. Але бог-дитя управляв людьми анітрохи не краще, ніж нині робить це зрілий чоловік, камерарій Святого Престолу^{10}...

Дефана із задуми виводив голос сестри: його кликали до трапези. У найдавніших його спогадах сестри не було — вона тоді ще не народилася. Тому її голос незмінно переносив його в іншу, пізнішу пору отроцтва.

Дефан завжди тішився сімейною трапезою, проте за столом волів мовчати, хоча знав, як сестрі та всій її родині кортить почути його оповідання про подорожі, примхи сильних світу цього, про інтриги і пригоди в далеких краях. Він був чудовим оповідачем, не гіршим від батька, і вмів так заворожити слухачів, що ті забували про час. Щоправда, розговоритися дозволяв собі лише зрідка.

В Арку Дефан шукав відпочинку, і мовчання було його необхідною умовою. Він мовчки сьорбав трав'яний настій, підсолоджений квітковим медом, і слухав мирну, дзюркотливу бесіду родичів, не припиняючи в цей час думати.

Після трапези він прогулювався околицями. Вільно скроєна сутана не обмежувала рухів. Незабаром позаду залишалися оброблені поля,

і Дефан досягав лісової галявини, що позначала середину шляху.

Дефан щиро, усім серцем любив ліс і навіть маленьким не боявся хащів. Він завжди знав, куди йти, щоб стежка привела до будинку. Хтозна, який лісовий дух підказував йому напрямок, але хлопчик не раз дивував батька, з легкістю знаходячи шлях до узлісся, звідки виднілися покрівлі Арку.

Дефан донині не знав, який внутрішній компас указував йому єдино правильний шлях, але цю властивість він зберіг і донині, щиро дивуючись із того, що інші залишаються глухими до таємних сигналів, які завжди ведуть до мети. Проте — дивна річ — у місті він міг несподівано заблукати, забувши за мить дорогу до знайомого заїзду, де бував багато разів. Схоже, лісовий дух-охоронець серед міської суєти губився. Як і сам Дефан.

Подорослішавши, він з подивом вчитувався в рядки флорентійця Аліг'єрі: «На півшляху свого земного світу я трапив у похмурий ліс густий...» Але хіба ліс похмурий? Він світлий, затишний і завжди радіє твоїй появі. Вважати його похмурим — помилка, що ображає благородний дух, який наглядає за лісом. Данте ж миліші були галасливі площі, заповнені натовпом, а ліс символізував сум'яття й неясну, але неминучу загрозу.

Дефан же почувався в лісі як удома. Думки вияснялися, тривоги йшли. Розум, позбувшись зовнішніх подразників, починав творити. Немов герой античного міфу, він знаходив нові сили, припадаючи до землі.

Але й почуття страху йому добре було відоме. Хлопчиком Дефан відчайдушно боявся змій. Він не раз бачив людей, які страждали й помирили в страшених муках від зміїного укусу, тому всіляко уникав небезпечних рептилій. Іноді йому навіть снилося, як він, збираючи - суніці, натрапляє у високій траві на одну з них.

По суті, страх був його постійним супутником. І річ не в зміях. Боятися його навчив батько, це не раз рятувало його від смерті. Він був людиною з уявою, цінував своє життя, а тому страх переслідував його

неминуче. Він же виховав у хлопчика вміння долати те, що відштовхує і лякає смертних. Дефан боявся потонути — і тому навчився чудово плавати. Його лякала висота — але він знову і знову видирався на покрівлі споруджуваних соборів. Він боявся смерті — але не вагаючись ризикував життям з тією глибокою відчуженістю, що властива лише ченцям.

Гідний супротивник, страх водночас був і вірним помічником. Дефан досліджував його і дослухався до його голосу, бо той говорив про найбільш уразливі сторони людського ества, якими іноді не гріх скористатися.

Прізвище, яким його наділили вже пізніше, — Сцевола^{11}, — також брало початок у дитинстві. Уже в ті роки Дефан був сповнений сильних, неприборканих, навіть більш гострих, ніж в інших людей, почуттів, але завжди прагнув управляти ними, оприявнюючи їх лише тоді, коли в тому була потреба. Підлітком він був украй раціональним, і це виділяло його поміж однолітків. Розважливість допомагала йому опанувати страх, вчила знаходити вихід зі складних ситуацій і не дозволяла панікувати. Вона ж не дозволяла жвавому розуму загрузнути в пустопорожній мрійливості. Навіть його віра спиралася передусім на розум, а все подальше життя і звершення Дефана немовби спростовували полемічну максиму Тертуліана — *Credo quia absurdum est*^{12}...

Було сонячно, задушливо, і так само, як колись у дитинстві, він приліг на пишній мох біля підніжжя старого бука. І одразу ж спалахнув спогад.

Той день був схожий на нинішній. Десятирічний Дефан набрав повний глечик суниць і, піддавшись приємній втомі, вирішив трохи перепочити на моховитій галявинці, порослій дрібними жовтими квітами. Незабаром він задрімав, притулившись щочкою до мохової подушки. Спав він недовго. А прокинувшись, одразу рушив додому. Але щойно він переступив поріг, мати охнула, сплеснула руками і, втупившись у сина сповненими жаху очима, кинулася до нього.

«Що трапилося?» — допитувалася Анна, а Дефан ніяк не міг збагнути, що вона має на увазі. Тоді мати простягнула йому старе бронзове дзеркало. Те, що він побачив у люстрі, вразило хлопчика. Уся права половина обличчя перетворилася на величезну багряну пухлину. Видовище справді жахало, але набагато дивовижнішим було те, що він абсолютно не відчував болю. Немовби це було чуже обличчя.

Він сказав матері, що не знає жодної причини — він усього лиш із пів години поспав на галявині,— і спитав у неї, коли це минеться. Мати у відповідь тільки махнула рукою і схлипнула. Ось тут Дефан посправжньому злякався, згадавши про страшні обличчя прокажених, тіла яких заживо розкладалися. Значить, він назавжди залишиться понівеченим і йому доведеться жити серед нещасних знедолених?

Він розридався, відмовився від вечері і незабаром заснув.

Уранці він миттю схопився за дзеркало, сподіваючись, що вчорашнє — то лише поганий сон. Ні, не сон, але страшна пухлина спала, перетворившись на щоці і вилиці на кілька бульбашок. До кінця дня зникли й вони, і Дефан полегшено зітхнув.

Спогад змусив його посміхнутися. Ледь оговтавшись від переляку, Дефан насамперед вирушив у ліс і розшукав нещасливу галявину. Ретельно оглянувши місце, де він спав, юнак знайшов траву, що спричиняє незвичайні, безболісні і швидкозагойні опіки.

Обережно викопавши кілька рослин з непоказними жовтими квітками, він забрав їх із собою і посадив у дальньому кутку саду. Коли ті прижилися, Дефан узявся експериментувати на собі. Незабаром він вивчив усі ступені впливу рослини на шкіру і навчився спричиняти опіки різного ступеня тяжкості. Відтепер він міг створити не тільки велику потворну пухлину, але й невеликі, але дуже неприємні на вигляд пухирі, що нагадували симптоми заразної хвороби.

Усе це стало в пригоді йому в Шартрезі. У ті дні, коли оголошували загальномонастирські роботи, було занадто холодно або йому просто хотілося залишитися на самоті, Дефан несподівано починав хворіти. Брат-лікар, оглядаючи хворого новіція, тільки скрушно хитав головою

і приписував спокій та цілковиту ізоляцію, щоб невідома зараза — не дай боже — не занастала всю обитель. Навіть служба, який приносив їжу, залишав миски під дверима келії, стукав і тікав щодуху. На другий день хвороба йшла на спад, а на третій Дефан вибирався з келії і повідомляв усім, що небезпечна хвороба відступила.

Випадок з незвичайною рослиною пробудив у ньому пристрасть до пізнання таємниць живої природи. І цей поклик уже ніколи не покидав Дефана. Він дізнався про рослини заспокійливі і збудливі, ті, що схиляють у сон і позбавляють його, ранозагойні й такі, що спричиняють виразки, виганяють лихоманку, одурманюють, занурюють у транс і навіть убивають. Свій досвід він поєднував з тим, що знайшов у трактатах, які зберігалися в монастирській бібліотеці. Дещо прочитав в Арістотеля й Плінія, багато — у перекладених латиною книгах перса Ібн Сіні. Проте лише незначну частину описаних рослин вдавалося розпізнати, а відшукати — і поготів. Потроху Дефан навчився критично ставитися до античних джерел і піддавати сумніву будь-яке твердження.

Згодом гербарій Дефана розрісся, але він ніколи не забував про непоказну травичку, яка відкрила йому очі на приховані таємниці природи. Була, щоправда, ще одна рослина, що її якось привіз зі Сходу батько і що стала Дефанові вірним другом і супутником.

Повернувшись із чергових мандрів, Сід поміж інших чудасій витягнув з торби мішечок, вміст якого виточував дразливий аромат. У мішечку лежали темні тверді зерна округлої форми, кожне із жолобком посередині. Дефан одразу поцікавився, що це за прянощі, але батько лише усміхнувся, витягнув із тієї ж сумки дивовижний ручний млинок, засипав у нього жменю зерен і тільки тоді, неквапно обертаючи рукоятку, заговорив.

І знову в уяві Дефана спливали яскраві, мало не відчутні образи.

...Ось пастух поспішає кам'янистою стежкою. Уже сутеніє, але він не здається утомленим, а його кози весело скачуть по скелях. Тваринам уже давно слід було б лягти на ніч, але кози знову наїлися тих ягід, що ростуть на кущах біля стежки, і тепер граються, немов козенята.

Козопас, поспостерігавши за стадом день-другий, усвідомив причину незвичайної бадьорості і теж вирішив покуштувати невідомих ягід. Тепер, як і його кози, він свіжий і готовий крокувати хоч би всю ніч безперервно...

Що це за історія? Звідки вона? Навряд чи хлопчина вигадав її сам. І звідки батько міг знати про цього пастуха і його кіз? Певно, від невірних, які продали йому чарівні зерна. А про їхнє існування він дізнався від невтомного провідника, який вів караван паломників через пліштімські^{13} пустелі. Звісно, саме про нього і його секретне зілля йшлося тієї пам'ятної днини.

Ця людина, здавалося, ніколи не потребувала відпочинку, і завдяки її незвичайній енергії каравану вдавалося за день долати шлях, на який зазвичай потрібно не менше трьох. Вийшовши удосвіта, наприкінці дня вони вже побачили вдалині гладінь Генісаретського озера — того самого, де рибалили апостоли Петро й Андрій. Тільки тоді нарешті оголосили привал. Паломники буквально попадали на кам'янисту землю, а провідник розвів багаття і заходився готувати вечерю.

Сід утомився не менше за інших, але цікавість виявилася сильнішою. Підготувавши місце для ночівлі, він підсів до провідника і завів розмову. Обговоривши плани на завтра, Сід висловив захоплений подив тим, як легко його новий приятель переносить труднощі шляху. У чому тут секрет? Як йому вдається зберігати сили?

Провідник, хоч і приховував своє справжнє ім'я, волюючи, щоб його називали просто «хаджі»^{14}, перейнявся довірою до невірного і повідав, що весь секрет у зернах ягід одного чагарника, що росте в Південній Аравії. Називають їх кафа. Дорогою він час від часу розжовує кілька зернят, і ті повертають його тілу бадьорість і вияснюють думки. «Але зернами я себе підкріплюю лише на ходу,— додав провідник,— а зараз, на привалі, коли в нас є вогонь, можна приготувати з них відвар. Він не тільки проганяє сон, але й вияснює розум».

Потім хаджі витягнув з сумки пару мішечків — в одному лежали зерна, в іншому — порошок з них. Зерна він простягнув Сіду, а

порошок висипав у воду, що закипала в мідній посудині.

Поки Дефанів батько роздивлявся зерна і принюхувався, провідник ворожив над посудиною, то зариваючи її в попіл, то відсуваючи від вогню. Уміст то скипав густою піною, то злегка остигав, щоб за мить закипіти знову. Чорна рідина, узявшись бульбашками всередині, походила на смоляні озера з тих, що трапляються в околицях Мертвого моря.

Нарешті хаджі зняв посудину, пригубив і лишився задоволений.

Сід теж обережно ковтнув. Напій був нестерпно гарячим, гірким і злегка тягучим. На язика лишилася легка кислінка. Ще ковток, ще... Зніяковівши, він раптом виявив, що відпив більше половини. Простягнув, перепрошуючи, посудину провідникові, але той лиш усміхнувся і сказав, що йому й цього досить: дорогою він зжував чимало зерен, і це допомогло йому безпомилково привести караван просто до Капернауму.

Хаджі, не поспішаючи, допив залишок, а Сід дослухався до нових відчуттів. До смаку зілля треба було звикнути, адже він був геть ні на що не схожий. Але головна особливість полягала не в смаку, а в тому, що воїну-госпітальєру геть перехотілося спати. Він зручно розташувався на теплому піску біля напівзгаслого вогнища, однак сон не йшов.

Це було дуже гарне відчуття. Сіду, з огляду на його обов'язки, доводилося постійно довірятися тим, хто охороняв спокій караванів уночі, проте він уже не раз знаходив поснулих вартових. А раптова атака місцевих головорізів у нічному мороці — певна смерть.

У пустелі нерідко можна було натрапити на останки людей, зарізаних або задушених уві сні. Зграї злодіїв-тубільців були надто нечисленні, щоб атакувати при світлі дня, тому і воліли за краще нападати вночі. Вони вистежували караван, кілька днів ішли за ним на віддалі, а потім, дочекавшись, коли варта посне, вирізали геть усіх, крім верблюдів, коней і ослів. Недарма їх прозвали сфінксами-душителями.

Ось чому в дорозі Сід завжди спав упівока, і важка втома, що притуплює розум і позбавляє волі, накопичувалася в ньому з дня у день. Але відтепер він знав, як її здолати!

Після кількох ковтків густого чорного відвару його думки навдивовижу вияснилися й потекли вільно-вільно. Усе, що здавалося заплутаним, стало виразним і простим. Причини й наслідки в дивний спосіб зв'язувалися між собою, крізь вчинки проступали мотиви. І все якось саме збиралося в єдину картину — без жодних зусиль. Розум, підживлений чудодійною кафою, немовби зажив власним життям.

Повернувшись до Єрусалиму, Сід почав шукати торговців аравійськими зернами. Тут і з'ясувалося, що не така вже це рідкість. Купці, що тримали в крамницях цей товар, охоче дарували мішечок, а то й кілька воїну-госпітальєру. Крім того, Сід придбав хитромудрий млинок для розмелювання зерен і мідний посуд, схожий на алхімічний тигель...

Дефан чітко пам'ятав, як, завершивши розповідь, Сід налив у мідний посуд джерельної води, занурив його в гарячий попіл у коминку, а коли вода майже скипіла, висипав туди трохи чорного порошку. Їхній будинок сповнився незвичайним ароматом — так, мабуть, пахли далекі країни.

Ця сцена назавжди залишилася в пам'яті Дефана: ранковий сад, ласкаве сонце, ліниве сюрчання цикад, прозоре небо, батько з блискучою мідною посудиною в руках і Анна, що усміхається чоловікові й синові. Ось воно, щастя,— чисте, без домішок...

Через деякий час він забрав усе, що було потрібно для приготування кафи, із собою в монастир, а згодом придбав особливі чаші з рідкісної китайської порцеляни, тонкої і напівпрозорої, як шовк. Споживання кафи стало для Дефана щоденним ритуалом — допоки не вичерпався запас зерен, що залишився після смерті батька.

Пізніше, уже ставши камерарієм Шартрезу, він усіма правдами й неправдами добував жадані зерна, відправляючи запити на Схід і торгуючись із купцями. Одна чаша вранці, щоб пробудити сонний

розум. Одна — під час роботи з паперами. Ще одна в другій половині дня, коли дрімота заважає молитві. І неодмінна чаша ввечері, коли копіткий день завершено і можна неспішно переглянути кілька сторінок з Арістофана або глузливого хулителя богів Лукіана...

Ні, не Дефан увів у моду цей напій. У Європі аравійські зерна, як і раніше, вважалися рідкістю, і однією з причин зближення Авіньйонського престолу і багатих банкірських будинків Флоренції стала пристрасть до кафи, яку поділяли як Медічі, так і папський камерарій...

Але все це в далекому майбутньому, а історія, яку розповів Сід, була лише однією з багатьох. Виявивши у хлопчика жвавий розум і невгамовну цікавість, батько постійно розповідав йому про все, що йому доводилося бачити й чути, не уникаючи і біблійних історій.

Його сина не приваблювали розповіді про битви і подвиги, він був не з тих, хто мріє героїчно долати труднощі і випробування. Сід, який проводив з родиною якихось три-чотири місяці на рік, намагався вчити сина основам рукопашного бою і фехтування, але той не виявляв до ратної справи інтересу. Проста праця подобалася йому більше, але Сід усвідомлював, що, підготувавши хлопчикова долю хлібороба, він прирече його на страждання. Була і ще одна небезпека: живий і допитливий розум постійно вимагає поживи. Якщо її не вистачає, розум починає жити власним життям і породжує уявлення, нескінченно далекі від реальності. І це також шлях до страждання, а в гіршому разі — прямо на вогнище.

Сід не бажав такої долі для сина. Любов Дефана до книжкової премудрості, споглядання та усамітнення підказала Сіду рішення, що здавалося єдино правильним.

Тільки монастир міг відкрити перед його сином широкі перспективи. Юний послушник матиме власну келію, книги, не дуже виснажливу працю і щедрі поживи для розуму. Там він точно знайде навчених співрозмовників і час для самостійних роздумів. І в майбутньому молодий і освічений монах зможе будувати своє життя з набагато більшою свободою, ніж той, хто належить до будь-якого іншого стану.

Так, йому доведеться скласти обітницю, і безшлюб'я також, але в іншому все залежить від вибору, який зробить Дефан. Він зможе стати впливовою персоною в церкві, якщо ж переважить потяг до самопізнання й роздумів — сповідником або богословом. Зрештою, можна зняти обітницю, покаятися й повернутися до мирського світу, щоб знайти спокій у колі сім'ї.

Навряд чи Сід розмірковував саме так. Радше просто довірився тому чуттю, яке допомагало йому вибрати потрібну стежку в пустелі або хорошого провідника. Помилявся він рідко, і сьогодні, через багато століть, треба віддати належне старому воїну, який вірно служив лицарському ордену, і його прозорливості. Бо він подарував Європі одного з тих людей, що змінюють хід історії.

Тож не просто так їхні бесіди дедалі частіше поверталися до Писання. Біблійні оповіді Сіда вирізнялися особливою яскравістю і виразністю, адже він на власні очі бачив ті краї, де проповідували апостоли й чули глас Божий біблійні патріархи й пророки.

Сід зазвичай починав ці «прекраснословні бесіди»^{15} з добре відомого їм обом питання:

— Чи знаєш ти про Якова, названого Ізраїлем після боротьби біля річки Іавок?

— Знаю достеменно, — задоволено підхоплював Дефан, — як обдурих він свого брата, рудого і кудлатого Ісава. Як загорнувся у шкури та дістав благословення сліпого батька свого Ісаака, знехтуваної жертви. І сліпий благословив його, так і не розпізнавши обману, а може, і розпізнав, але таємно потурав йому. А що було біля річки Іавок? Чи знаєш ти достеменно?

— Чи знаю я, що там було? — задумливо перепитував Сід. — Авжеж ні. І звідки мені знати? Коли я ступив на берег цього жалюгідного струмочка, Якова й сліду не було. Навіть знака не лишилося. Я знаю тільки переказ, адже свідків тієї боротьби не було. Знаю тільки, що після тієї ночі Яків кульгав решту життя. І дістав нове ім'я — Ізраїль, що означає «батько множин». Кажуть, він так чіпко схопив Бога за

бороду, що той не міг вирватися, і довелося йому торкнутися стегна богоборця, щоб той, міцний тілом, послабив хватку. Достеменно знаю також, що тяжко служив Яків Лавану, щоби одружитися з Рахіль, а вийшло так, що взяв Лію, яка народила йому шістьох синів. Коли я опинився в тих землях, якими колись володів Лаван, мені показували криницю, яку нібито висік у скелі Яків, прийшовши з півдня. Біля цієї криниці він, подекуть, зустрів свою єдину любов — ненаглядну Рахіль. Заради її очей та усмішки, а зовсім не через знемогу плоті пішов він служити Лавану на довгі сім років. І помилився, отримавши замість Рахілі Лію.

— Як же це Яків дав себе обдурити? Адже він і сам був непоганим хитруном! Чи знаєш ти?

— Знаю достеменно. Лаван був навчений варити зілля, здатне запаморочити кого завгодно. Тобі це зілля пробувати рано, але настане час, і ти дізнаєшся про нього, а може, і сам навчишся готувати. Ось тоді і зрозумієш цю історію. А поки скажу лише, що, коли розум Якова затьмарився, він уже не міг відрізнити Рахіль від Лії. Та й, правду кажучи, від будь-якої іншої жінки — служниці або старої. І довелося Якову залишитися в Харрані ще на сім років.

— Але ж він не втрачав часу дарма, еге ж? А чи чув ти про крапчастих овець, що неймовірно плодилися, множачи стада Якова, з якими він пішов звідти?

— Знаю достеменно. Бог був прихильний до Якова, він справді був багатий, коли йшов з Харрана, і в нього було одинадцять синів. Він любив їх усіх — і Рувима, і Юду, і Левія, і Симеона, і Завулону, і Нафталі. Але найбільше він, звичайно, любив Йосипа, первістка Рахілі. А брати жорстоко заздрили малюкові. Вони кинули його в суху криницю і прирекли на страшну загибель. Проте купці, що дивом опинилися поблизу, витягли Йосипа і доставили в Аль-Кеме — країну чорної землі, де він став багатий і знатний, перевершивши навіть батька свого Якова. Але пам'ятай, Дефане: він не забув свого батька і, хай як далеко вони були один від одного, подумки він завжди звертався до нього, не забуваючи і Бога. Прозорливий і великодушний, Йосип зумів пробачити братів, возз'єднавшись із ними наприкінці

життя. Так він не тільки знову зібрав сім'ю, а й поклав початок нового життя. Батько і брати-зрадники оселилися в новому будинку, а народ збільшився і зберігся у віках.

— Але ж його народ не залишився в Аль-Кеме, чи не так?

— Ні, але саме там нащадки Ізраїлю стали тим народом, який багато років по тому Мойсей привів до землі обітованої.

— Знаю достеменно, як прийшов він до фараона і, затиноючись, попросив: «Відпусти народ мій!» Напевно, він боявся фараона, якщо затинався? А ось Йосип говорив з фараоном безбоязно.

— То були різні часи й різні правителі. Думаю, вся річ у душевному сум'ятті. Але Бог був на боці Мойсея, і він пішов разом із народом. І море розступилося перед ними, а потім знову зімкнулося, поглинувши воїнство фараона.

— Батьку, по-твоєму, воно і справді розступилося?

— Навряд чи. Можливо, була буря, але не на морі, а на суходолі. З тих, що несуть хмари розжареного піску. І пісок поглинув колісниці воїнів, як хвилі затягують кораблі. Я бачив таке в Палестині: під час піщаних бур гинули цілі каравани.

— А чи правда, що в пустелі можна блукати сорок років? Невже Мойсей не міг знайти дорогу?

— Там справді легко заблукати, пустеля підступна й нещадна. Води немає, а денна спека й нічний холод просто вбивають. Але Мойсей добре знав пустелю, він водив свій народ від оази до оази, піклуючись про стада і обмінюючись товарами із зустрічними купецькими караванами.

— Значить, вони не блукали, а просто жили в пустелі?

— Твоя правда. Мойсей робив те, що велів йому Бог. До землі обітованої мав ступити вільний народ, і його ватажок терпляче чекав,

коли піде з життя останній з тих, хто був рабом. І лише коли не залишилося нікого, хто міг би розповісти про підневільне життя, Мойсей вислав на розвідку загін на чолі з молодим і відважним Ієшуа бен Нуном — вільним сином вільного народу.

— Знаю, знаю достеменно: Ієшуа і його супутники побачили смоківниці і фінікові пальми, які вдосталь давали солодкі плоди. І виноградники, де грона були такі важкі, що нести їх доводилось удвох. І річки там текли молоком і медом. Це теж правда?

— Ні, малюче, молочних річок я не бачив. Фіги, фініки, пшениця, виноград, пасовиська для худоби — усе це було і є в землі обітованій. Але молочні ріки — вигадка Мойсея та Ієшуа. Ізраїлю належало відвоювати свою країну, і народ треба було переконати, що його кров проллється не дарма.

— Я інше хотів запитати, батьку. Ось Мойсей поховав всіх колишніх рабів у пустелі. Це означає, що він обдурив їх? Адже він обіцяв їм рай на землі, а вони до кінця днів бачили тільки пустелю. І якщо Мойсей не заблукав, отже, він обдурив усіх, хто пішов за ним. Хіба вони повірили б йому, якщо б знали, що приречені на нескінченні поневіряння?

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ